

Studentų – būsimųjų pedagogų požiūrio į etninę muziką kaitos ypatumai

Rasa Jautakytė

Docentė socialinių mokslų
(edukologijos) daktarė
Klaipėdos universiteto
Meno pedagogikos katedra
Salomėjos Neries g. 5, LT-5800 Klaipėda
Tel. (846) 39 86 21

Straipsnyje atskleidžiama studentų, būsimų pedagogų, požiūrio į etninę muziką kaita dešimties metų laikotarpiu (1992–2002 m.). Gretinamas studentų požiūris į įvairius muzikos žanrus, jų žinios apie liaudies muziką, pomėgis dainuoti ir žinomų liaudies dainų kiekis. Taip pat etnomuzikiniu aspektu apžvelgiamas studentų darbas pedagoginės praktikos metu.

Problemos aktualumas. Etninė kultūra yra labai svarbi sąlyga išlaikyti individo ir tautos dvasinį mentalitetą, formuoti jaunosios kartos tautinę savimonę.

Etninė kultūra – tai žmonijos kultūra, kuri formavosi kartu su žmogumi apimdama visas medžiaginio ir dvasinio gyvenimo sritis. Joje kaupėsi visa žmogaus patirtis nuo pat jo egzistencijos pradžios. Tai iš dalies yra bendra visiems žmonėms. Tačiau etninėje kultūroje sukauptos vertybės kiekvienoje tautoje priklauso mai nuo gamtinių, istorinių, socialinių sąlygų, nuo žmonių charakterio ir būdo įgavo savitą išraišką. Taigi šią kultūrą suprantame kaip tautinę.

Kai jaunajai kartai nuo vaikystės skiepijama meilė ir pagarba tautos kultūriniam palikimui, ji išsiugdo tautinę savimonę – etninio savitumo išsaugojimo veiksnį.

Labai svarbi etninės kultūros dalis yra etninė muzika – vokalinė ir instrumentinė liaudies kūryba. Sukaupusi savyje ilgametę dvasinę pa-

tirtį, etninė muzika saugo ir stiprina tautos gyvastį. Liaudies daina yra tautinio pasaulėvaizdžio išraiška. Pasak A. Maceinos, „dainoje glūdi įvystytos tautinės pažiūros ir tautos filosofija“ (A. Maceina, 1991).

Pedagoginiu požiūriu etninė muzika labai reikšminga vaikų ugdymo priemonė, nes liaudies daina vaikystėje yra suvokiama geriausiai. Daugelį etninei muzikai būdingų bruožų žmogus paveldi genetiškai. Todėl savo tautos muzika jam yra artima ir suprantama, o jos pateikiamos vertybės greičiau pasiekia tikslą.

Liaudies dainos praturtina tautinę sąmonę, ugdo vaikų tautinę dvasią, gebėjimą pajusti savo tautos muzikos specifinius, tautinius intonacinius, kartu ir dvasinius bruožus. „Liaudies dainų intonacinis turinys teikia vaikui jausminę dvasinę informaciją. Ji neformuluojama sąvokomis, o pateikiama ir priimama intuicija, pasąmone ir tik žymiai vėliau apmąstoma, įsisąmoninama“ (Z. Rinkevičius, 1993).

St. Šalkauskis pagrindiniais tautinio ugdymo veiksniais manydamas esant šeimą, valstybę ir bažnyčią, ypač pabrėžia mokytojo profesionalo vaidmenį formuojant ugdytinį vertingą asmenybę. A. Maceina aukštai vertindamas mokytojo vaidmenį tautinio ugdymo procese, teigia, kad „mokytojas negali būti tikras tautinio auklėjimo veikėjas, jei jo paties tautinė individualybė yra skurdi, jei jis nemoka tautiškai mąstyti, neturi skonio tautiniams meno dalykams, nemyli savo tautos ir nedalyvauja kultūriniame josios gyvenime“ (A. Maceina, 1991). Ypač svarbu, jo nuomone, kad tautinį išsiauklėjimą turėtų mokytojai, kurie dėsto tiesioginius tautinį auklėjimą liečiančius dalykus.

Siekiant, kad savo tautos kultūra, jos vertybės taptų jauno žmogaus savastimi, kad jis išmokytų ją gerbti ir tausoti, labai svarbu pertvarkyti supažindinimo su etnine kultūra, kartu ir etnine muzika, sistemą taip, kad ji ypač efektyviai veiktų ankstyviais vaikų lavinimo etapais, kada formuojasi asmenybės užuomazgos, vertybinės orientacijos ir meninis skonis. Susivėlinus labai dažnai sunku padaryti tai, kas laiku nebuvo padaryta, nes stiprūs svetimų kultūrų dirgikliai nepatyrusiai sąmonei atrodo kur kas patrauklesni ir priimami nekritiškai. Etninė muzika turėtų padėti atkurti dvasinį ryšį su tautos praeitimi, pasaulėžiūra ir pasaulėjauta, pasimant visa, kas vertingiausia. Liaudies dainos geriausiai atskleidžia tautinę savimonę, išugdo vaikų doros sampratą, įtvirtina humaniškus santykius ir bendravimą, padeda perimti žinias emocijų ir veiklos pagrindu.

Gilus liaudies muzikos supratimas, jos vertybės ir reikšmingumo suvokimas glaudžiai susijęs su būsimų pradinių klasių mokytojų muzikinių interesų ir meninio skonio ugdymu. Pedagogai turėtų būti pasirengę ugdyti vaiko gebėjimus ir norą pažinti savo tautos muziką, išmokyti ją vertinti ir didžiuotis, skatinti vaikų kūrybinę saviraišką remiantis kultūros tradicijomis.

Dar 1939 m. mokytojas L. Paulauskas „Lietuvos mokykloje“ rašė, kad naujų laikų auklėtojas, gerai pažinęs liaudies dainų ir kitos liaudies kūrybos esmę, „nejučiomis pajus, kad be šios srities jis nepasieks tinkamų vaisių nei politiniame, nei istoriniame, nei etniniame auklėjime, nes liaudies daina galima visur pasiremti“. Autorius sutinka, kad liaudies daina gal iš karto ir nepavergs vaiko dvasios, bet, „jeigu tinkamai sugebėsime nusiteikti mes patys, tai vaikų širdyse toji daina taps sėkla, kuri padės tikrai atkusti plačiai dainavusiai tautai“ (L. Paulauskas, 1939).

Lietuvoje atsiradus naujoms edukologinėms kryptims, kilo būtinumas pakartoti studentų požiūrio į etninę muziką tyrimą, atliktą 1992 metais. Tyrimui reikšminga V. Matonio teorija, kurioje išryškinama humanistinė meno pedagogikos kryptis, teigiama, kad vaikas yra muzikinės kultūros subjektas, aktyviai dalyvaujantis ne tik ją perimant, bet ir kuriant. Svarbūs R. Apanavičiaus etnomuzikologiniai tyrimai, atskleidžiantys liaudies muzikos tautiškumo gelmes. Sociologiniai mokslininko R. Grigo atlikti tyrimai (1995, 2001) atskleidžia tautiškumo, kaip holistinės sampratos, esmę, kurios pagrindą sudaro ankstyvoji vaikų sąveika su visu tautos palikimu, iš to ir muzikos. Jis įrodo, kad tautinė savivoka ugdosi su ankstyvuuoju muzikavimu, patiems vaikams dalyvaujant folklorinėje veikloje. Šio amžiaus vaikus įtraukti į muzikinę veiklą bene didžiausią įtaką turi pedagogas.

Tyrimo tikslai ir organizavimas

Tyrimo objektas – studentų – būsimų pedagogų požiūris į etninę muziką.

Tyrimo metodai – anketinė apklausa, pokalbis, statistinė analizė.

Straipsnio tikslas – atskleisti studentų, būsimų pradinių klasių mokytojų, požiūrio į etninę muziką kaitos (1992–2002 m.) ypatumus.

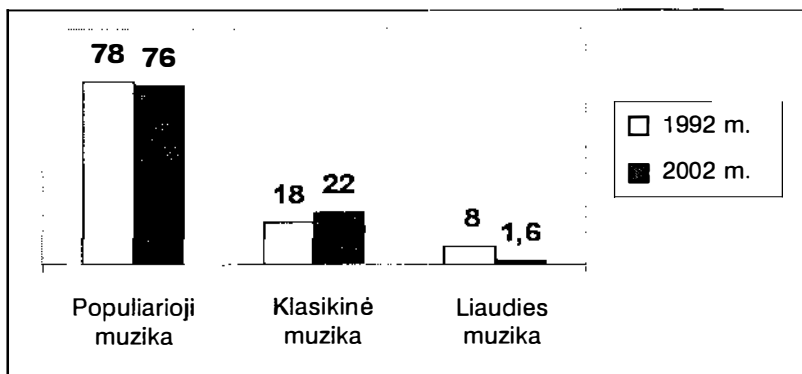
Tyrimo organizavimas. Tyrimas turi longituidinį pobūdį ir apima dešimt metų. Jis buvo atlie-

kamas šiais etapais: I etapas – 1991–1992 metai ir II etapas – 2002 metai. Tyrimas vyko Klaipėdos universitete. Tyrimo dalyviai – vaikystės pedagogikos specialybės studentai. Pirmu etapu dalyvavo 410, antrą etapą – 124 IV–V kursų studentai. Atliekant tyrimą buvo taikyta ta pati metodika, sudaranti sąlygas fiksuoti studentų požiūrio į etninę muziką pokyčius.

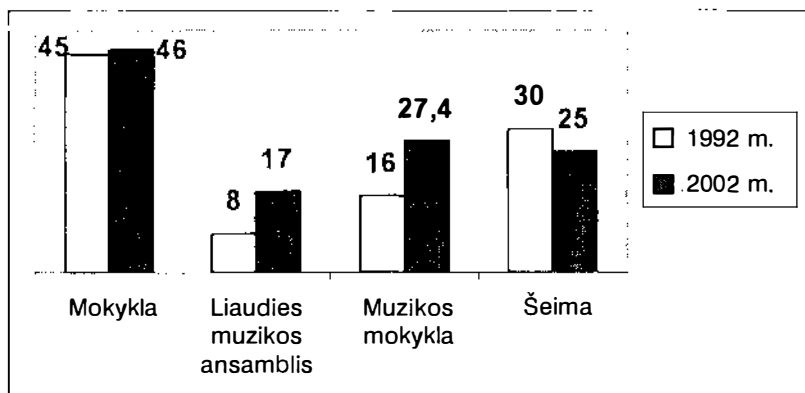
Studentų požiūrio į muzikos žanrus kaita

Siekdami išsiaiškinti studentų požiūrį į etninę muziką, visų pirma domėjomės, kokiai muzikai būsimieji mokytojai teikia pirmenybę.

Kaip galima pastebėti, tiriamųjų požiūris į muzikos žanrus beveik nepakito. Abiejuose tyrimuose dalyvavę studentai nurodė, kad labiausiai mėgsta šiuolaikinę populiariąją muziką. Nežymių yra klasikinės muzikos reikšmingumo suvokimo pokyčių. 1992 m. klasikine muzika domėjosi 18 proc. studentų, o 2002 metais – jau 22 proc. Sumažėjo tiriamųjų domėjimasis liaudies muzika (nuo 8 proc. iki 1,6 proc.). Manytume, kad tam tikrą įtaką turėjo prieš dešimt metų buvusi politinė situacija Lietuvoje. Tautinis atgimimas paskatino ir domėjimąsi liaudies muzika. Tačiau vėliau, vis labiau įsitvirtinant valstybingumui, dėmesys liaudies muzikai Lietuvoje sumažėjo apskritai (R. Grigas, 1995).

1 pav. Studentų požiūris į muzikos žanrus (proc.)

2 pav. Institucijos, kuriose studentai įgijo žinių apie liaudies muziką (proc.)

Kita vertus, nors studentai ir teikia pirmenybę šiuolaikinei populiariajai muzikai, jos miečiau klausosi ir ją atlieka, požiūris į savo tautos liaudies muziką išlieka teigiamas, tačiau pasyvus, t. y. be pačių sąveikos su liaudies muzika ir dalyvavimo ją perimant. Tai rodo tyrimų duomenys. 1992 m. 62 proc. respondentų buvo indiferentiški arba neigiamai vertino liaudies muziką. Dauguma teigė, kad tai yra atgyvenusi ir gana primityvi muzika. Daugelis pritarė minčiai, kad tokių požiūrį lemia tai, jog šios muzikos nepažįstama, nesiklausoma ir neturima atlikimo patirties. 2002 m. 75,8 proc. studentų požiūris į liaudies muziką yra teigiamas ir 18,5 proc. labai teigiamas. Būsimieji pedagogai savo požiūrį pagrindė tokiais teiginiais: „šią muziką būtina žinoti kaip savo kultūros paveldą, kurį privalome gerbti ir puoselėti... Tai savitas istorijos šaltinis, kuriame gyva mūsų tautos istorija, praeitis, lietuvių gyvenimo būdas... Tai natūrali, iš širdies gelmių einanti muzika, labai lengvai išmokstama.“

Tyrėme, kiek ir kokių žinių turi studentai apie liaudies muziką, bei kaip jas įgijo.

Tyrimas atskleidė, kad studentai žinių apie liaudies muziką įgijo įvairiose institucijose: bendrojo lavinimo mokyklose, muzikos mokyklose, liaudies muzikos kolektyvuose, šeimoje. Apklausą parodė, kad 1992 m. ir 2002 m. beveik pusė (atitinkamai 45 proc. ir 46 proc.) studentų daugiausia žinių apie liaudies muziką įgijo ir išmoko liaudies dainų bendrojo lavinimo mokykloje. Tik keletas studentų (5,6 proc.) nurodė, kad mokykla jiems šių žinių nesuteikė. Tai rodo, kad mokyklos vaidmuo formuojant teigiamą požiūrį į liaudies muziką yra labai svarbus. Tačiau per dvyliką Nepriklausomybės metų iš esmės pertvarkius ugdymo turinį ir etnokultūrai užėmus labai reikšmingą vietą, mokyklos vaidmuo suteikiant moksleiviams gilesnių liaudies muzikos žinių ir plečiant liaudies dainų repertuarą galėjo būti ženklus, o jis išliko palyginti su 1992 m., beveik nepakitęs.

Nemažai studentų pažymėjo, kad geriausiai lietuvių liaudies muziką pažinti jiems padėjo papildomos muzikos studijos: daugiau nei šeštadalis respondentų yra lankę muzikos ir šokių ansamblius, 27,4 proc. muzikos mokėsi papildomai muzikos mokyklose, dainavo choruose. Derėtų pažymėti, kad apklausoje dalyvavę studentai bendrojo lavinimo mokykloje mokėsi prieš 5–10 metų, kai daugumoje minėtų institucijų buvo suburti tokio pobūdžio kolektyvai. Deja, paskutiniaisiais metais etnografinių kolektyvų, chorų bendrojo lavinimo mokyklose ir papildomo ugdymo įstaigose ženkliai sumažėjo. Galime daryti prielaidą, kad ateityje taip atsakiusių studentų bus mažiau.

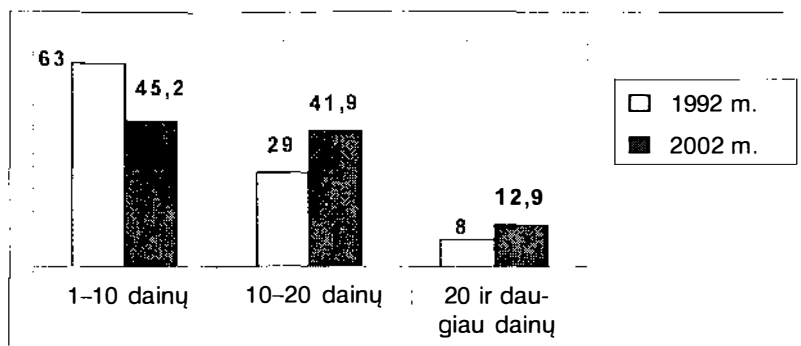
Net ketvirtadalis apklaustųjų (25 proc.) 2002 m. nurodė, kad šeima, artimieji jiems labai padėjo pažinti ir pamilti lietuvių liaudies dainas. Kita vertus, tokių studentų skaičius, palyginti su ankstesne apklausa, yra šiek tiek sumažėjęs (5 proc.).

Studentų žinomų lietuvių liaudies dainų kiekis

Pagal studentams žinomų liaudies dainų kiekį juos galima suskirstyti į tris grupes: žinančių nuo 1 iki 10, nuo 10–20, 20 ir daugiau dainų.

Tyrimas parodė, kad labiausiai išsiskyrė grupė studentų, žinančių nuo vienos iki 10 dainų. 1992 metais tokių studentų buvo daugiau nei 2002 metais. Grupėje žinančių 10–20 dainų studentų skaičius yra didesnis 2002 m. nei 1992 m. (atitinkamai 41,9 proc. ir 29 proc.). Nežymiai 2002 metais pakito skaičius studentų, žinančių daugiau nei 20 liaudies dainų.

Tačiau išvardyti liaudies dainų pavadinimai parodė, kad respondentai geriausiai žino populiarias, įvairių pasilinksminimų metu dainuojamas dainas („Ant kalno mūrai“, „Ant kalno karklai siūbavo“, „Atskrend sakalėlis“ ir pan.) bei vaikiškas lietuvių liaudies dainas, kurių jie mokėsi studijų metu per muzikos pratybas. Tik

3 pav. Studentų žinomų lietuvių liaudies dainų kiekis (proc.)

labai maža dalis būsimųjų mokytojų tiek 1992 m., tiek ir 2002 m. paminėjo retesnes, sudėtingesnes liaudies dainas, kurios neįeina į privalomą mokyklinių dainų repertuarą.

Studentų domėjimasis liaudies dainomis

Domėjimės, ar studentai dainuoja laisvalaikio (namuose, su draugais ir kt.). Taip pat teiravomės, kokių emocinių išgyvenimų jie patiria dainuodami liaudies dainas.

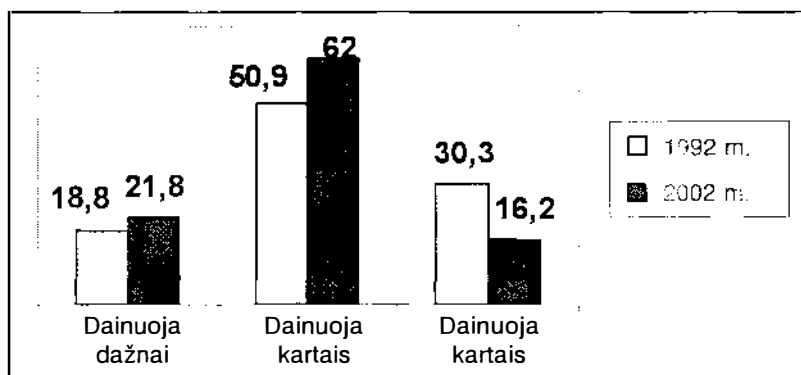
Tyrimo duomenys atskleidė, kad studentus galime suskirstyti į tris grupes: dainuojančius dažnai, dainuojančius kartais ir nedainuojančius.

Abiem tyrimo etapais išsiskyrė grupė studentų, kurie dainuoja tik kartais. Tokių studentų

2002 metais šiek tiek padaugėjo (nuo 50,9 proc. iki 62 proc.). Negausi yra tiriamųjų grupė, kurie dainuoja dažnai. 2002 m. ji taip pat nežymiai padidėjo. Tačiau nedainuojančių studentų grupė, kuriai 1992 m. priklausė beveik trečdalis, 2002 m. sumažėjo beveik perpus (atitinkamai 30,3 proc. ir 16,2 proc.).

Pokalbių su studentais metu paaiškėjo, kad laisvalaikio jie dainuoja įvairias dainas. Daugumą sudaro šiuolaikinių lietuvių atlikėjų dainos. Lietuvių liaudies dainų repertuare vyrauja labai populiarios, palyginti „jaunos“ dainos, miesto romansai („Mažam kambarėly“ ir pan.).

Beveik pusė studentų liaudies dainas dainuoja „su malonumu“, lengvai į jas įsijaučia, nes „mėgsta dainuoti apskritai“. Jie taip pat pažymėjo, kad liaudies dainos kelia nuotaiką,

4 pav. Studentų pomėgis dainuoti (proc.)

jas smagu dainuoti draugų būryje, nes „jas daug kas žino, jos yra lengvai išmokstamos... lengvos dainuoti“. Kiti studentai (41,1 proc.) dažniausiai dainuojantiems tik pritaria, nes dėl neišlavinto balso ar silpnesnės muzikinės klausos „bijo dainą sugadinti ir dėl to jaučiasi nejaukiai“. Ypač dažnai studentus varžo dainų žodžių ar melodijos nežinojimas.

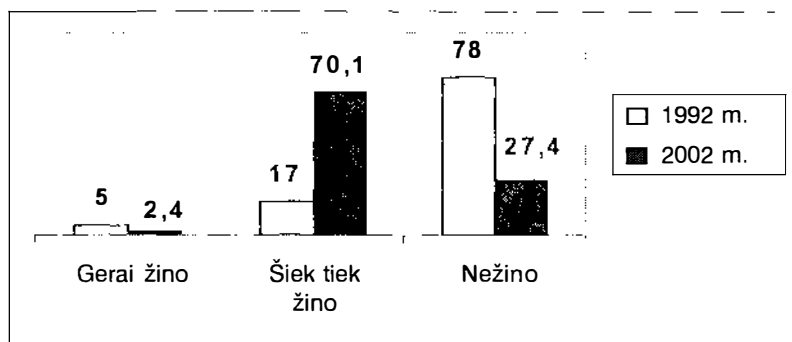
Studentų žinios apie Lietuvos etnografinius regionus ir liaudies dainų žanrus

Pagal liaudies dainų žanrų, etnografinių regionų žinojimą abiem tyrimo etapais išsiskyrė trys grupės studentų: gerai žinančių, šiek tiek žinančių ir nežinančių.

Labiausiai išsiskyrė grupės studentų šiek tiek žinančių ir visiškai nežinančių apie liaudies dainas. Studentai geriau susipažinę su savo tautos liaudies muzika. Ypač ženkliai sumažėjo nežinančių apie šią muziką skaičius (nuo 78 proc. 1992 m. iki 27,4 proc.). 2002 metais ypač išaugo studentų grupė (nuo 17 proc. iki 70,1 proc.), kuri šiek tiek žino apie etnografinius regionus, jų liaudies muzikos specifiką, skiria dainų žanrus. Tačiau pasidomėjus apie jiems jau gerai žinomų, dainuojamų liaudies dainų žanrų paskirtį, regioną, paaiškėjo, kad studentų žinios yra gana paviršutiniškos.

Muzika, vyraujanti studentų vedamose muzikos pamokose pedagoginės praktikos metu

Nors 2002 metais studentai teigė, kad laisvalaikiu labai retai dainuoja liaudies dainas (tik 1,6 proc.), su mokiniais jas dainavo jau 13,7 proc. tiriamųjų. Dauguma (79,8 proc.) studentų nurodė, kad jie dainavo įvairias dainas: šiuolaikinių kompozitorių, kitų tautų ir lietuvių liaudies dainas. Studentai pastebėjo, kad ir patiems mokiniams labiau patinka įvairios dainos. Ypač vaikai nemėgsta liūdnu, lyrinių liaudies dainų. Tuo pat metu būsimieji mokytojai pabrėžė, kad mokinių liaudies dainos pomėgis labai priklauso nuo mokytojo požiūrio į liaudies muziką. Studentai apgailestavo, kad muzikos vadovėliuose yra labai daug sudėtingų, neskambių, retų ir neįdomių lietuvių liaudies dainų – raudų, našlaičių ir karo dainų. Jų nuomone, norint mokinius sudominti, sukelti norą dainuoti labai svarbu parinkti tinkamą vaikų amžiui, atitinkantį atlikimo ir suvokimo galimybes, pasaulėjautą repertuarą. Todėl studentai, gerai suvokdami lietuvių liaudies dainų mokymo prasmę vaikams, nevengė jų, bet ieškojo papildomuose šaltiniuose linksmesnių, atitinkančių vaikų amžiaus ypatumus ir atlikimo galimybes liaudies dainų.

5 pav. Studentų žinios apie liaudies dainas (proc.)

Išvados

Abiejų tyrimų duomenys parodė, kad studentai pirmenybę teikia šiuolaikinei populiariajai muzikai. Domėjimasis liaudies muzika mažėja (nuo 8 proc. iki 1,6 proc.).

Per dešimt metų žinių apie liaudies muziką įgijimo šaltiniai išlieka tie patys. Daugiausia šių žinių studentai įgyja bendrojo lavinimo mokyklose ir šeimoje. Tačiau antrajame tyrime 5 proc. sumažėjo studentų, žinių gavusių šeimoje, ir ženkliai padidėjo jų įgijusių papildomo ugdymo įstaigose.

Pagal žinomų dainų kiekį pirmame tyrime daugiausia buvo studentų, žinančių nuo vienos iki 10 dainų. 2002 metais atliktame tyrime padaugėjo būsimų mokytojų, žinančių 10–20 dai-

nų, ir dvigubai padaugėjo mokančių per 20 liaudies dainų.

Abiejų tyrimų metu gausiausia grupė buvo studentų, mėgstančių dainuoti tik kartais. Dažnai dainuojančių studentų 2002 metų tyrime šiek tiek padaugėjo. Be to, sumažėjo visai nedainuojančių studentų skaičius.

Antro tyrimo rezultatai rodo, kad studentai yra geriau susipažinę su savo tautos liaudies muzika, tačiau gilesnė analizė parodė, kad tos žinios yra gana paviršutiniškos.

Apibendrinami galime teigti, kad nors studentai liaudies dainas dainuoja retai, jų požiūris į liaudies muziką yra pozityvus. Būsimieji mokytojai gerai suvokia liaudies dainų mokymo svarbą vaikams, todėl ženkliai padaugėjo studentų, kurių muzikos pamokose ši muzika dominavo.

LITERATŪRA

1. Apanavičius R. Etninė muzika: teorijos klausimai. Kaunas, 2001.
2. Grigas R. Tautos likimas. Vilnius, 1995.
3. Grigas R. Tautinė savivoka. Vilnius, 2001.
4. Lietuvos kultūros kongresas. Kaunas, 1991.
5. Maceina A. Tautinis auklėjimas. Kaunas, 1991.
6. Matonis V. Meninis ugdymas multikultūralizmo kontekste // Realising educational problems: ATEE Spring university. Klaipėda, 2001.

7. Paulauskas L. Liaudies dainų paskirtis mokykloje // Lietuvos mokykla. 1939, Nr. 5, p. 370.
8. Rinkevičius Z. Mokinių muzikinis ugdymas. Klaipėda, 1993.
9. Šalkauskis S. Rinktiniai raštai: pedagoginės studijos. Vilnius, 1992.

PECULARITIES OF THE CHANGE OF STUDENTS – PROSPECTIVE TEACHERS ATTITUDE TO ETHNIC MUSIC

Rasa Jautakytė

Summary

The article deal with the change of students attitude to ethnic music during a decade (1992–2002). The main role in bringing ethnic culture back to schools is played by the teacher and this role makes great demands on the teacher's personality. Our longtime observations proved that it is really important for students – prospective teachers to understand the significance of ethnic music for the development of the child and the child's nacional self-consciousness.

Analysis of the results of our experiment in 1992 and 2002 years brings us to the conclusion

that an inadequate interest of students to ethnic music is determined by their scanty and episodic knowledge of national music, by their poor knowledge of the volume of folk songs. Comarative analysis disclosed, that although students seldom perform folk songs, their attitude towards ethnic music remains positive.

Prospective teachers perceive the significance of teaching folk songs to children. That is why the majority of students chose folk songs, as a dominating element in their music lessons.

Gauta 2002 06 01

Primta 2002 12 15